

François Rabelais

PANTAGRUEL (II)

Részletek

Gulyás Adrienn fordítása

**Hogyan lehetne Párizs köré városfalat emelni? Panurge előadja
korszakalkotó módszerét**

Tizenötödik fejezet

Egyik nap Pantagruel tanulás után, kikapcsolódásképpen a Szent Marcel¹ nevű külvárosban sétálgatott, mert meg akarta nézni a Gobelin mulatót.² Vele volt Panurge, Panurgeszel pedig a borospalack meg egy darab sonka a köpönyege alatt, mert palack nélkül sehová sem ment, mondván, hogy az a testőre; más fegyvert nem hordott magánál, és amikor Pantagruel kardot akart adni neki, azt válaszolta, hogy túlhevülne tőle a lépe.

– De ha, teszem azt, megtámadnának, hogyan védekeznél? – kérdezte Episztemon.

– Fölkapnám a nyúlcipőt – válaszolta –, a kardozást amúgy is betöltötték.

Hazafelé menet Panurge szemügyre vette a városfalat, majd Pantagruelhez fordult:

– Nézze, micsoda városfal! Erős fal ez, tyúkkatrócnak ippeg megtenné!³ – gúnyolódott.

– Egy olyan városnak, mint emez, keresve sem találnának silányabbat, mert ha egy ténén elfinganá magát, legalább hatólnyi ledőlne belőle.

– Ó, barátom – mondta Pantagruel –, tudod, mit felelt Agészilaosz, amikor megkérdezték tőle, hogy miért nincs körbevéve fallal egy akkora város, mint Lakedaimón? A király a hadviselés minden csínját-bínját értő, kellően harcedzett, szépen fölfegyverzett városlakókra, polgárookra mutatott: „Itt a városfal”, mondta, vagyis a város fala eleven húsból vagon, s egy város vagy városállam biztonsága, ereje nem a falaiban, hanem lakóinak és polgárainak szívében rejlik.⁴ Párizsban amúgy is túl sok a harcias nép, minek ide városfal? De ki akarna falat emelni Párizs köré, mint Strasbourgban, Orléans-ban vagy Ferrarában,⁵ á, az képtelenség, rettenetesen sokba kerülne.

– Jó, jó, de ha ellenség támad ránk – mondta Panurge –, jó érzés tudni, hogy elsőnek kőarcba ütközik, meg aztán fal nélkül rá se lehet kiáltani, hogy „Állj! Ki vagy?” Ami pedig azt a rengeteg pénzt illeti, ami maga szerint Párizs körbefalazásához szükségel-

¹ A XVIII. századig Párizs egyik külvárosa, ahová a mai Descartes utcán át vezetett az út.

² A Gobelin mulató (*Folie Gobelin*) a Szent Jakab külvárosban volt. Szent Marcelben a Gobelin fivérek kelmefestő műhelye működött.

³ A Fülöp Ágost-féle régi városfal a XVI. századra erősen leromlott.

⁴ Agészilaosz spártai király (Kr. e. 400–360). Lakedaimón a spártai állam neve. Bővebben: Plutarkhosz: PÁRHUZAMOS ÉLETRAJZOK, Agészilaosz.

⁵ Az orléans-i városfal akkoriban épült (az építkezés VIII. Károly uralkodása alatt kezdődött és II. Henrik idején ért véget). Ferrara helyett a korábbi kiadásokban Carpentras szerepel. Ferrara Rabelais itáliai útja (1534) után kerül a szövegbe.

tetik, ha a tanácsos urak⁶ megkínálnának egy kis borralalóval, megtanítanám őket, hogyan lehet olcsón városfalat építeni.

– Na, hogyan? – kérdezte Pantagruel.

– Hát jó, magának elmondom, de ne adja tovább! – válaszolta Panurge. – Látom, hogy errefelé a nők mihonyája olcsóbb, mint a kő. Abból kéne falat építeni szép, szimmetrikus elrendezésben, legalulra téve a nagyokat, azokra lépcsőzetesen az átlagosakat, majd a kicsiket, végül megtűzdelni a tetejét, mint a bourges-i tornyot,⁷ megannyi szerzetesi gatyapócbé merevedett hímtaggal.⁸ Ki az ördög rombolna le egy ilyen falat? Nincs az az acél, ami ostromnak jobban ellenállna. Hitemre, ha az ostobák megcsapkodják a botjukkal, rögyvest peregni kezd róla a bujakór apró szemű boldog gyümölcsce, a fene a mindent, csak győzzék kapkodni! Mi több: soha nem vágna bele a villám. Hogy miért? Hát mert annak a falnak meg lesz áldva, szenteltvízzel lesz meghintve minden egyes köve.

Csak egy a bökkenő.

– Hohó, haha! és mi az? – mondta Pantagruel.

– A legyek is döglénének érte, úgy ellepnék és beköpnék, hogy csuda: a nagyszerű mű odaveszett!⁹ De minden bajra van orvosság: el kell szépen hajtani róla a legyeket dús rókafarokkal vagy jó nagy provence-i szárfasszal. És ha már itt tartunk, hadd mondjam el Hobortus pater frater¹⁰ szép példázatát, amely *A kolduló szerzetesek védeléséről* című könyvében olvasható (közben azért mehetünk vacsorázni).

Abban az időben, amikor az állatok beszélni tudtak (alig három napja), egy szegény oroszán zsolozsmázgatva sétálgatott a bièvre-i¹¹ erdőben, s elhaladt egy fa alatt. A fán fönt volt egy szenesember, és meglátván az oroszánt, hozzávágt a fejszóját, és csúnyán fölhasította a combját. Az oroszán bicegve elfutott, és addig-addig kajtatott segítségért az erdőben, amíg nem találkozott egy ácsmesterrel, aki szíves örömet megnézte a sebé, kipuculta, amennyire csak tudta, megtömte kígyószisszel, és meghagyta, hogy hajtsa a sebről a legyeket, nehogy beköpjék, amíg ő elmegy katonafűért.¹²

Az oroszán immár gyógyultán sétálgatott, egy jámbor néne pedig éppen rőzsét szedett abban az erdőben, és az oroszán láttán ijedtében úgy hanyatt vágódott, hogy estében fölzaladt a nyakába az ujjas, a felső meg az alsó szoknya. Az oroszán szánakozva odafutott, hogy nem ütötte-e meg magát, és meglátva a miacsudáját azt kérdezte:

– Ki sebzett így meg, te szegény asszony?

Ahogy ezt kimondta, látja ám, hogy arra jár a róka. Hívja is azonnal:

– Róka koma! Ide, ide, gyere gyorsan! – A róka odament, és ő azt mondta neki – Komám, barátom, valaki igen csúnyán elintézte ezt a jóasszonyt itt a lába közibe’, jól látható a folytonossági hiány. Nézd, micsoda tátongó seb: a farától a köldökéig megvan négy... mit négy?... öt és fél arasz. Amondó vagyok, nagyfejsze vágta meg, mégpedig jó

⁶ A városi tanács tagjai és a céhek előljárói.

⁷ Fülöp Ágost idején épült citadella, amelyet aztán Mazarin parancsára 1651-ben leromboltak. Bourges-ot l. még az 5–6. fejezetben.

⁸ Az első kiadásban: „*megannyi talján fütőkössel, melyet a királyné bevonulásakor nyisszantottak le e városban*”. Akár az anyakirálynő bourges-i bevonulásáról (1524), akár I. Ferenc második feleségének, Habsburg Eleonórának párizsi bevonulásáról (1530) van szó, egyik sem kedvezett az itáliaiaknak. Az utóbbi érkezévével például a többségükben itáliai köztörvényeseket eltávolították Párizsból.

⁹ Az első kiadás hozzászói: „*a pápa hírbe keveredett*”.

¹⁰ L. még 7. fej. 20. lj.

¹¹ A fontainebleau-i erdő.

¹² Más néven cickafark (*Achillea millefolium*). Valóban használták sebgyógyításra.

régen. De hogy be ne köpjék a legyek, kérlek, alaposan pucold ki a sebet, kívül-belül. Szép hosszú farkad van: pucold csak, barátom, pucold alaposan, én addig elmegyek kígyósziszért, azzal szépen betapasztjuk a sebet, mert ekképpen illik segíteni és ápolni egyiknek a másikát. Járjon a farkad, barátom, járjon szaporán, mert ezt a sebet sűrűn kell pucolni: a beteg másként nem nyughatik. Farkalj, kis komám, farkalj! Adott a Jóisten farkat: nagyobb, vastagabbat kívánni se kívánhatnál, hát farkalj, farkalj, abba ne hagyj! Akkor jó a légyhajcsár, ha a farka folyton jár, amíg ő farkal-köpül, légy a farkára nem köp, nem ül. Farkalj, farkobajnok, farkalj, kis lomposom! Nem maradok el soká.

Azzal elment kígyósziszért, de még visszakiáltott a rókának:

– Hajtsd a legyeket, kis komám, járjon a farkad, meg ne állj! Megmondom Pedro de Castellának,¹³ fogadjon fel légyhajcsárnak. Farkalj, farkalj, mással ne gondold!

Szegény róka komának járt a farka serényen le-fel, ki-be, de az álnok boszorka közben suttyomban eleresztett egy-két laposat, és büzlött, mint ezer ördög. Szegény róka nagy kínban volt, mert nem tudta, hogy forduljon úgy, hogy ne érezze az öregasszony pokoli fingszagát; hát ahogy így forgolódik, látja ám, hogy van hátrébb egy másik vágat is, igaz, nem olyan nagy, mint amit éppen puculatott, onnét fűtt az az irtózatosan bűdös szél.

Visszajön az oroszlán több mint tizennyolc bálányi kígyószisszel megrakodva, és kezdi beletömni a sebbe egy bottal, és amikor már tizenhat és fél bálányit beletömött, így ámuldozott:

– A mindenit neki! De mély ez a seb: legalább két szekérre való kígyószisz belefér.

Mire a róka:

– Oroszlán koma, barátom, kérlek, ne rakd bele az egész rakományt, tégy félre valamennyit, mert van a seb alatt még egy kicsi lyuk, de az úgy büzlik, mint hétszáz ördög. Olyan döglletes bűz dől belőle, hogy belepusztulok.

Egy szó, mint száz, úgy kéne megvédeni a falat a legyektől, hogy zsoldos légyhajcsárokat állítunk mellé.

– De honnan veszed, hogy olyan olcsó a nők szemérme, elvégre sok erényes nő is van Párizsban, erényes és érintetlen? – kérdezte Pantagruel.

– Csak azt mondja meg: *ubi*?¹⁴ – mondta Panurge. – Vegye figyelembe, hogy ez nem holmi vélemény, hanem az igaz valóság és bizonyosság. Alig kilenc napja vagyok a városban, és nem dicsekvésképpen mondom, megdöntöttem már négyszáztizenthat fehércselédet,¹⁵ de ma reggel szembejön velem egy jóra való ember, aki általvetőjében (tudja, mint amilyen az Aiszóposz)¹⁶ két lánykát cipel, az egyiket elől, a másikat hátul, de egyik sem lehet több két-három évesnél. Alamizsnát kér tőlem, mire mondom neki, hogy több herém van, mint dénárom, aztán megkérdem tőle: „Aztán szűz-e még ez a két lányka, jó ember?” „Testvérem – aszongya –, két éve hordom őket az általvetőmben, és emerről itt elül, akit folyton szemmel tartok, úgy vélem, szűz, habár tűzbe nem teném érte a kezem. A másíkról a hátamon semmit nem tudok biztonsággal állítani.”

– Szavamra, jó cimborá vagy – mondta Pantagruel –, felöltöztetlek, hogy a libériám-ban járhass.

¹³ I. (Kegyetlen) Péter kasztíliai és leóni király (1334–1369).

¹⁴ Lat. „hol”.

¹⁵ Az előző kiadások hozzátézik: „szentképnyalót-falót és teológusnőt”.

¹⁶ Aiszóposz tanmeséje az általvetőről, amelynek hátsó részében hordjuk a saját hibáinkat, az elülsőben a másokéit.

Azzal varratott neki egy elegáns libériát a legújabb divat szerint, Panurge csak annyit kért, hogy a gatyapócc legyen három láb hosszú, és ne kerek, hanem hosszúkás, és úgy is lett; öröm volt ránézni, olyan jól állt neki. És gyakran mondogatta, hogy a világ még nem fedezte fel a bő gatyapócc előnyét és hasznát, de majd idő jártával rájönnek, mert előbb-utóbb mindennek eljön az ideje.¹⁷

– Isten óvja a cimborát, akinek a hosszú gatyapócc mentette meg az életét – mondogatta. – Isten óvja a cimborát, akinek a hosszú gatyapócc százhatvanezer-kilenc tallért hozott egy nap alatt! Isten óvja azt, aki hosszú gatyapóccével egy egész várost megmentett az éhhaláltól! Isten bizony írok egy könyvet *A hosszú gatyapóccok hasznáról*,¹⁸ ha lesz rá időm.

És valóban írt egy szép nagy könyvet tele ábrával, de a legjobb tudomásom szerint még nem jelent meg nyomtatásban.

Panurge szokásairól és természetéről

Tizenhatodik fejezet

Panurge középtermetű volt, se magas, se alacsony, az orra keskeny és enyhén hajlott; harmincöt éves lehetett akkortájt, vékony, mint ólomtörön az aranyozás,¹ felettébb lovagias, de mindamellert azért széltozó is, és volt neki egy veleszületett betegsége, amit akkoriban úgy mondtak: megütötte a lapos guta a bugyellárisát. Mindazonáltal hatvanhárom módot ismert rá, hogyan szerezzen annyi pénzt, amennyire éppen szüksége van, és azok közt a pénzszerzési módok közt a legtisztességesebb és leggyakoribb a lopva elkövetett lopás volt, „hétpróbás lator, részeges falánk, soha olyan hamiskártyás zsványt, kötélszaga százlépésnyire áradt, egyébként legjobb kölyke a világnak”,² azonkívül mindig valami rosszban sántikált a végrehajtók és az éjjeliőrök ellen.

Egyszer összecimborált három-négy gazfickóval, és estére úgy felittak, mint a koryondi templomosok, aztán fölmentek a Szent Genovéa-templom tövébe vagy a Navarrai Kollégium³ mellé, és amikor az éjjeli őrzőjárat fölfelé tartott a dombon (amit Panurge onnan tudott, hogy a kardját az utcaőre fektette, fölébe hajolt, és ha a kard ficeregni kezdett, az csalhatatlan jele volt az őrk közeledtének), fogtak egy kordét, megtaszajtották, s miközben a lefelé száguldó taliga hanyatt vágta az őrköt, mint böllér a disznót,⁴ ők elszeleltek a másik irányba, mert Panurge alig két nap alatt úgy kitanulta s fújta az összes párizsi utcát, sikátort és gérutat, mint a hiszekegyet.

Másszor valamelyik szép párizsi téren végigszórta az őrzőjárat útvonalát puskaporral, s amikor az őrk odaértek, meggyújtotta a kanócot, aztán elégedetten nézte, hogy

¹⁷ L. III. könyv 40. fejj., Erasmus: ADAGIORUM, II, 4, 17, *Tempus omnia revelat.*

¹⁸ A TEKINTÉLYPARANCSOLÓ GATYAPÓCCOKRÓL Rabelais az I. könyv *Előszavában* és 8. fejezetében is megemlíti.

¹ Az ólmot tűziaryanozással nem tudták aranyozni. A tűziaryanozás a legrégebbi kémiai úton történő aranyozási technika, az egyetlen Rabelais korában ismert eljárás, melynek során a fémeket aranyamalgámmal vonják be, majd felhevítik. A higany a hő hatására elpárolog, az aranyréteg ott marad.

² Idézet Clément Marot 1531-ben írt LEVÉL A KIRÁLYNAK ARRÓL, HOGY MEGLOPTÁK C. verséből (Szabó Lőrinc ford.). Nem szerepelt az előző kiadásokban.

³ A párizsi Szent Genovéa-hegyen (Mont Sainte-Geneviève) épült azonos nevű templomhoz és a tőle nem messze lévő híres Navarrai Kollégiumhoz (College de Navarre) meredek utcácskák vezettek fölfelé.

⁴ Akárcsak János barát az ellenséget (I. I. könyv 27. fejj.).

menekül mind hanyatt-homlok, szentül meggyőződve róla, hogy a Szent Antal tüze nyaldossa a lábukat.⁵

És mindenekelőtt szegény magisztereket üldözte. Egyet sem hagyott úgy elmenni az utcán, hogy ne tört volna borsot az orra alá: mikor egy darab kulát kanyarított az uszályos sapkájuk peremére, mikor rókalábat vagy nyúlfület akasztott a hátukra, mikor valami más galádságot mívelt.

Egy napon, amikor a magisztereknek a Fouarre utcába⁶ kellett menniük tanácskozni, Panurge készített egy adag bourbonnais-i körözöttet, alaposan megfokhagymázta, tett bele galbanumot, bűdösgyantagyökeret, kasztoreumot,⁷ gőzölgő kulát, végül nyakon öntötte tályogból csapolt gennyel, és pitymallatkor fölkenete, mázolta vele az utcakövet⁸ úgy, hogy azt a szagot még az ördög sem tudta volna elviselni. És az összes derék magiszterek ott okádtak, vagy ahogy mondani szokás, teregették a rókabőrt ország-világ előtt: és a körözöttől tíz-tizenkettőt a pestis vitt el, tizennégyet a lepra, tizennyolc podagrás lett, és több mint huszonnégy bujakóros, de Panurge nem bánta. És hordott egy ostort a köpenye alatt, amellyel irgalmatlanul elverte a gazdájuknak bort vivő apródokat, de csak hogy gyorsabban hazaérjenek.⁹

Panurge köpönyege alatt volt még legkevesebb huszonhat, mindig teli tüsző és bugyor:

az egyikben kis ólomgyűszűt és éles kis kést tartott, hegyeset, mint a szűcs árja, azzal metszett pénzeszsákokat;

a másodikba borecetet rejtett, amit a kiszemelt embernek a szemébe fröccsentett;

a harmadikba madárfiók és kappan pihetollába forgatott kullancsfüvet¹⁰ tett, amit a derék polgárok köpenyére és sapkájára röptetett; és gyakran ragasztott rájuk szarvat, melyet aztán hordoztak keresztül-kasul a városon, volt, aki élete végéig;

a nők főköttőjének hátuljára pedig hímtagot formázó díszit biggyesztett;

a negyedikbe meg bolhát és tetvet tömött tölcsérekbe töltve, amit a Saint-Innocent koldusaitól¹¹ kapott kölcsönbe, hogy a legszenteskedőbb szentfazék kisasszonyok galérléjába lője nádszállal vagy lúdtollal, főleg a templomban: mert soha nem ment a karzatra, hanem mindig a főhajóban, a fehérnép közt maradt, misén, vecsernyén, prédikáció alatt;

az ötödikben kampó- és horogkészlet, amivel a tömegben összeakasztotta az egymáshoz simuló párokat és főleg azokat a nőket, akik tafotaselymet hordtak, és amikor indultak elfelé, végighasadt a ruhájuk;

a hatodikban tűzke, tapló, kénés gyújtófácska, kova és más tűzcsiholó eszközök;

a hetedikben két-három tükör, amivel addig-addig bűszítette az embereket a templomban, míg ki nem hozta őket a béketűrésből, mert ahogy mondani szokta, unalmas a papi sima ima, ha nincs napi rimapina;

a nyolcadikban tűt és cérnát tartott, amivel ezernyi apró csínyet követett el.

⁵ Szent Antal tüze az orbánc neve a népnyelvben. Remete Szent Antal sivatagbeli viaskodására utal: az ördög disznó alakjában is kísértette.

⁶ *Rue du Fouarre* vagy *Feurre*. L. 10. fejt. 2. ljt. Az előző kiadások pontosabban fogalmaznak: „*amikor az összes teológusnak a Sorbonne-ra kellett mennie a hit kérdéseit taglalandó...*”

⁷ Kellemetlen szagot árasztó szerek. Az első kettő növényi gyanta, a harmadik a hód mirigyváladéka.

⁸ Az előző kiadásokban: „*teológúsan fölkenete a Sorbonne egész padlatát*”.

⁹ A bekezdés utolsó mondata (onnan, hogy „*de Panurge nem bánta*”) nem szerepel az előző kiadásokban.

¹⁰ Ragadós galaj, más néven ragadáncs vagy koldustetű.

¹¹ L. még 7. fejt. 8. ljt.

Egyszer a Palota kijáratánál lévő Nagyteremben¹² egy ferences tartott misét a parlamenti bírának, és Panurge segített neki felvenni és eligazítani a ruháját, de miközben öltöztette, összevarrta a miseinget, a csuhát meg az alsóruhát, aztán amikor a bíró urak leültek, hogy meghallgassák a misét, Panurge félrevonult. De az *Ite missa est*¹³ után, amikor szegény barát le akarta vetni a miseinget, húzott le magáról mindent, mivel az alsóruha meg a csuha szépen össze volt varrva, ott állt a páter nyakig fölgyűrt csuhában, és szemérmetlenül mutogatta jól megtermett sudribunkóját. És addig húzta-vonta magán egyre följebb a reverendát, mígnem az egyik bíró megelégedte a dolgot: „No fene, csak nem azt várja ez a szép atya, hogy adományokkal járuljunk elé, és seggen csókoljuk?¹⁴ Csókolja seggen a Szent Antal tüze!” És akkor mindjárt elrendelték, hogy szegény kapucinusok nem vetkőzhetnek többé mindenki szeme láttára, csak a sekrestyéjükben, és főleg nem vetkőzhetnek a fehérnép előtt, nehogy az asszonyok az irigység bűnébe essenek. És az emberek eltűnődtek, vajon miért járnak a barátok olyan hosszú bottal, de Panurge kitűnően megoldotta a rejtélyt, mondván:

– Ahogyan azt *Alliaco suppositiōi*¹⁵ közt olvashatjuk, a szamaraknak azért nő olyan nagyra a fülük, mert az anyjuk nem köti le a fejüket fityulával. Hasonlóképpen a derék atyák tüke azért akkora nagy, mert nem szorítja gatyá ülepe, és szegény pöcsük szabadon nyúlik-nyargal a csuha alatt, és verdesi a térdüket, mint az asszonyokét a rózsafüzér.¹⁶ Vastagnak pediglen azért olyan vastag, mert a nagy himbálózásban a testnedvek mind alászállanak a bögyöröbe: a törvényszékiek szerint ugyanis az állandó moció és kommcio attrakciót eredményez.

Volt Panurge-nek egy bugyra teli timsókristállyal,¹⁷ melyet a páváskodó dámák nyakába szórt, és volt, aki mindenki szeme láttára levetkőzött, volt, aki mintha parázson táncolna, pattogott, mint gatyában a bolha, és volt, aki menekülőre fogta; Panurge meg utánuk eredt, és aki levetkőzött, arra – udvarias és előzékeny férfi lévén – ráterítette a köpenyét.

Egy további bugyorban egy üvegcese megavasodott olajat tartott, és amikor szembe-találkozott valakivel, akinek szép ruhája volt, elkezdte tapogatni, és jól összekente, zsírozta a ruha legszebb részeit: „Éz aztán a kelme, asszonyom, micsoda szatén, gyönyörű tafota, a Jóisten adjon meg magának mindent, amit csak nemes szíve kíván! Új a ruhája, új barátom? Isten tartsa meg benne!” És miközben efféléket mondott, összetapogatta a gallérjukat, s a makacs folt ott maradt mindörökre: folt esett a kelmén, szégyenfolt ökelmén, azt már az ördög sem veszi ki; aztán a végén azt mondta nekik: „Vigyázzon, hölgyem, el ne essen, mert van egy sáros gödör a lába előtt.”

Egy további zseb tele volt porrá zúzott szárított kutyatejjel,¹⁸ abba beleforgatott egy szép mintás keszkenőt, amit a szép kelmeáruslánytól lopott a Palotánál, amikor levett

¹² Az Igazságügyi Palota nagyterme; 1618-ban leégett.

¹³ A mise záróformulája.

¹⁴ Egyes adományozási ceremóniáknál az adományozó híveknek meg kell csókolniuk a kehelytányért vagy paténát.

¹⁵ Pierre d'Ailly (1350 körül–1420), latinosan Petrus de Alliaco, neves párizsi teológus, bíboros, a konstanzi zsinat (1414–1418) aktív résztvevője, fontos és ismert logikai művek szerzője. A szuppozíció a skolasztikus logika szakkifejezése.

¹⁶ A lányok nem, de az asszonyok mívés rózsafüzéreket hordtak az övükre erősítve. Az olvasó valóban a térdükig lelógott.

¹⁷ A középkori orvosok marószerként alkalmazták. L. még 24. fejj. 5. ljj. és III. könyv 54. fejj.

¹⁸ A kutyatej tüszőgötgető hatása közismert volt.

a melléről egy tetűt,¹⁹ amit melleleg ő rakott oda; és amikor úriasszonyok társaságában volt, az öltözködésre terelte a szót, és miközben rátette a kezét a mellükre, megkérdezte: „Flandriai vagy hainauti a hímzés?” Aztán előhúzta a keszkenőt, mondván: „Ezt nézzék meg! Beszarábiából vagy Basszakhisztánból való: ez aztán a kézimunka!”, jól megrázta az orruk előtt, és a dámák négy órán át egyfolytában tüsszögtek. Közben Panurge fingott, mint a ló, az asszonyok meg nevettek: „Mi az, Panurge, fíngalódik?” „Dehogysis, asszonyom – mondta –, csak amíg maguk trombitálnak az orrukkal, én adom alá a kontrát!”

Egy továbbiban feszítóvas, tolvajkulcs, kampósszeg és más szerszámok voltak, nem volt ajtó, se láda, amit Panurge fel ne tudott volna törni.

A másikban kockavetőpohár, amivel mesterien tudott bánni, mert kézre állt neki mind a tíz ujjá, mint Athénének és Arakhnének,²⁰ máskor meg sárkányfüvet árult.²¹ És amikor testont vagy valamilyen más pénzt váltott, nem volt olyan, hogy szemmel láthatóan, szemrebbenés nélkül, szemtelenül el ne emelt volna öt-hat ezüstöt, de olyan kíméletesen és fájdalommentesen, hogy ha a pénzváltó mégoly ravasz lett volna, mint Spitzlinger mester,²² akkor sem fogott volna gyanút.

Hogyan vett Panurge búcsúcédulákat, házasította ki a vénasszonyokat és keveredett peres ügyekbe Párizsban

Tizenhetedik fejezet

Találkoztam egyszer Panurge-zsel, és látva, hogy lógatja az orrát, rögtön gyanítottam, hogy éppen annyi a pénze, mint a béka tolla.

– Beteg vagy, Panurge – mondtam neki –, elég rád nézni, s azt is tudom, mi bajod: vasmenésed van; de ne aggódj, van hat garasom meg néhány batkám anyátlan-apátlan,¹ jól fog az jönni neked, mint púp a hátadra a nagy szükségben.

– Kell a fenének a pénz! – válaszolta. – Eljön majd a nap, amikor annyi pénzem lesz, hogy megszámolni sem tudom: mert enyém a bölcsek köve, amely úgy vonzza a pénzt, mint mágnes a vasat. Nem akarsz inkább búcsúcédulát venni? – kérdezte.

– Hitemre, sose volt kenyerem a bűnbocsánat ezen a földi világon, és a túlvilágon sem hiszem, hogy élni fogok vele – mondtam. – De nem bánom, isten neki, fakeseszt, egy dénárt megér, se többet, se kevesebbet.

Mire azt mondja:

– Adj inkább kölcsön egy dénárt kamatra!

– Azt már nem! – mondom. – Fogd, jó szívvel adom.

– *Grates vobis, Dominos*² – mondta.

¹⁹ Az Igazságügyi Palota árkádjai alatt, a Sainte-Chapelle és a Palota Nagyterme közt kis üzletek működtek, főleg rőfös- és könyvesboltok. A szép kelmeáruslányt Marot is említi. A tetvéskedés és bolhászkodás még a legjobb társaságban is gyakori volt.

²⁰ Arakhné, lüdiái hercegnő volt, aki olyan ügyesen szőtt, hogy a féltékeny Athéné pókká változtatta.

²¹ Sarlatánkodott. L. I. könyv 24. fejezet.

²² L. III. könyv 15. fejezet.

¹ Idézet a XV. századi *PATHELIN MESTER* című farce-ból.

² *Grates vobis do*, „Hálát adok nektek”. A *do*, „adok” ige végére odakerült a *-minos* makaróni képző, és a szó jelentése így „uraim”.

Azzal útnak indultunk, és a Saint-Gervais-nél kezdtük, én csak az első perselynél vettem búcsúcédulát, mert jóból is megárt a sok, aztán elmondtam egy rövid könyörgést meg Szent Brigitta imáit,³ de Panurge minden perselynél vett cédulát, és mindig adakozott a búcsúcédula-árusoknak.

Onnan átmentünk a Notre-Dame-hoz, a Saint-Jeanhoz, a Saint-Antoine-hoz, és sorra végigjártuk a templomokat, ahol árultak búcsúcédulát. Jómagam nem vettem többet, de Panurge minden egyes perselynél megcsókolta az ereklyét, és mindenhol adakozott. Hogy rövidre fogjam, amikor végeztünk, meghívott inni a Vár mulatóba,⁴ és ott előhúzott vagy egy tucat pénzzel teli bugyrot. Azon nyomban keresztet vetettem:

– Honnan lett ilyen rövid idő alatt ennyi pénzed? – kérdeztem.

Mire azt felelte, hogy a bankból.⁵

– Mert amikor nekik adtam az első dénárt – mondta –, olyan ügyesen csúszttam oda, mintha egy nagy ezüst lett volna, így az egyik kezemmel tizenkét dénárt vettem vissza, sőt tizenkét liard-t,⁶ ha nem kétszer annyit, a másikkal meg három-négy ezüstöt, és ezt minden egyes templomban megcsináltam, ahová bementünk.⁷

– Na igen, de el fogsz kárhozni, mint a kígyó a Paradicsomban⁸ – mondtam –, te lovaj szentségtörő!

– Te így gondold – mondta –, én máshogy gondolom. Amikor a búcsúcédula-árusok elélem tartják az ereklyét, hogy megcsókoljam, nem azt mondják-e: *Centuplum accipies*,⁹ vagyis hogy egy dénárért cserébe százat vegyek: mert az *accipies* úgy használják, mint a héberek, akik jövő időt használnak felszólító mód gyanánt, s ahogy a parancsolatban írva vagyon: *Diligens Dominum és dilige*.¹⁰ Tehát amikor a búcsúcédula-árus azt mondja, hogy: *Centuplum accipies*, valójában azt érti rajta, hogy *Centuplum accipe*, ahogyan azt Kimhi rabbi, Aben Ezra rabbi és az összes maszoréta tárgyalja, Bartolus *detto*.¹¹ Ráadásul Sixtus pápa¹² adott nekem ezeröttszáz franknyi életjáradékot a birtokából és az egyház vagyonából, mert meggyógyítottam egy tályogot a lábán, amitől annyira szenvedett, hogy már azt hitte, örök életére megsántul. És most magam kezeskedem felőle (ennél biztosabb módszer nincs), hogy az egyház kifizesse, ami jár... Hej, barátom – folytatta –, ha tudnád, mennyit kerestem a keresztes hadjáratokon,¹³ igencsak elámulnál. Bezebeltem több mint hatezer forintot.

³ XIV. századi svéd misztikus. Látomásai (REVELATIONES) és Szent Brigitta tizenöt imája rendkívül népszerűek voltak, a XV. századtól már nyomtatásban is megjelentek.

⁴ Hírhezt mulató, valószínűleg a Juiverie utcában. L. még II. könyv 6. feje.

⁵ A pápa által küldött, búcsúcédulákat árusító szerzetesek általában a templomok bejáratánál ültek, és kehelytálakba gyűjtötték a bevételüket. Ezeket a tálakat nevezi Rabelais tréfásan „banknak”.

⁶ Rézpenz, érteke negyed *sou*, vagyis negyed garas.

⁷ A módszert nem Panurge szabadalmaztatta, sőt. L. még ERASMUS: PEREGRINATIO RELIGIONIS.

⁸ A paradicsomi kígyó összes leszármazottja átkozott. (MÓZES I. KÖNYVE, 3, 14.)

⁹ „És a ki elhagyta házait, vagy fitestvéreit, vagy nőtestvéreit, vagy atyját, vagy anyját, vagy feleségét, vagy gyermekeit, vagy szántóföldjeit az én nevéért, mindaz száz annyit vésszen, és örökség szerint nyer örök életet.” (MÁTÉ, 19, 29.)

¹⁰ „Az Urat, a te Istenedet imádd, és csak neki szolgálj.” (MÁTÉ, 4, 10.) Továbbá: MÓZES V. KÖNYVE, 6, 13; LUKÁCS, 4, 8; 10, 27.

¹¹ A narbonne-i Dávid Kimhi rabbi és a spanyol Aben Ezra rabbi híres, XII–XIII. századi exegéták. Bartolus az olasz pandektajog atya a XIV. században, akit a jogtudósok lépten-nyomon, sokszor ok nélkül emlegettek.

¹² Szifilisz tályogról van szó. IV. Sixtus, aki 1471 és 1484 között volt pápa, humanista és mecénás. Erkölcsi szabadosságát illetően azonban honfitársai meglehetősen túlzásokba estek.

¹³ Utalás az 1515-ben, 1517-ben és 1518-ban meghirdetett keresztes hadjáratokra, amelyekre rengeteg pénz folyt be a pápai kincstárba búcsúcédulák árusításából, de soha nem lett belőlük háború. A 9. fejezetben (23. l.) emlegetett, hamvába holt műtilénéi hadjárat hasonló pénzgyűjtési akció eredménye volt.

– És hol az ördögben van az a pénz? – kérdeztem. – Hiszen egy vasad sincs.

– Ahogy jött, úgy ment – mondta. – Csak gazdát váltott. Legalább háromezer elment a szenteskedő, fogatlan vén csoroszlyák kiházásítására, mert a lányoknak jut férj bőségesen pénz nélkül is, úgyhogy gondoltam: „Ezek a derék vénasszonyok nem vesztegették az idejüket fiatalon, hancúroztak látástól vakulásig, odatartották a pinájukat minden kannak, amíg rájuk nem untak, híjj, a nemjóját, meghágotam én ezeket még egyszer, mielőtt elpatkolnak!” Így hát az egyiknek száz forintot adtam, a másiknak százhuszat, a harmadiknak háromszázat, ki-ki mennyire volt rusnya, utálatos és visszataszító: mert minél ocsmányabbak voltak, minél gyalázatosabban néztek ki, annál több pénzt kellett adni nekik, különben az ördög se gyakná meg őket. Azon melegében elmentem, fogtam egy behemót teherhordót, és össze is adtam őket, bár először a hozományt mutattam meg, csak utána az öreglányokat. „Komám, mondom, ez mind a tied, ha hajlandó vagy prücskörösni egy jót.” Szegény ördögök megörültek, mint majom a farkának. Hozattam nekik a legjobb borból, készíttettem vacsorát, hadd lakomázzanak, és alaposan megfűszereztem, hogy csak úgy tüzelt meg sárlott tőle az összes vén szuka. Végül mindenki jámboran tette a dolgát, igaz, akik olyan borzalmasan rondák és töppedtek voltak, hogy égnek állt tőlük az ember haja, azoknak zsákot húzattam a fejükre... Ezenfelül sok pénzt vesztettem pereskedésen.

– Milyen peres ügyeid voltak? – kérdeztem. – Nincs se földed, se házad.

– Tudod, barátom – mondta –, a párizsi kisasszonyok a pokol ördögének felbujtására kitalálták a magas gallért vagy állónyakat,¹⁴ amely alá úgy elrejtették a mellüket, hogy az istennek se lehetett hozzáférközni, mert ráadásul a ruha hátul záródott, elől meg, ugye, eleve zárt volt, amit a melán epekedő szegény férfiember vajmi kevéssé méltányolt. Egy szép keddi napon jogorvoslatot kértem a bíróságon, vádat emeltem a fent említett kisasszonyok ellen, és kifejtettem, mekkora károm származik az ügyből, megesküdvén rá, hogy ha a bíróság nem teremt rendet, akkor hasonló indíttatásból én is a gatyám fenekére fogom varratni a gatyapőcöt. *Summa summarum*, a kisasszonyok érdekszövetségbe tömörültek, és mellüket döngetve tiltakoztak, majd pedig megbíztak egy ügyvédet a jogi képviselőjükkel, de én mindvégig férfi módjára küzdöttem, s végül a bíróság határozatba foglalta, hogy állógallért akkor és csak akkor viselhetnek a nők, ha a mellrész némileg kivágott. Igen sokba került ez nekem.

Továbbá volt egy undorítóan mocskos perem Piha de Penetrans latinamester és cimborái ellen, melyben megtámadtam, hogy ne titkon, éjnek évadján szívják magukba az olyan alapműveket, amilyen a *Pintetmegissa Hasagliquis Mintaphos* vagy a *Bibere sentina*,¹⁵ követelve, hogy hadd olvashassák fényes nappal a Fouarre utcai oskolákban, a szofisták orra előtt,¹⁶ amely perben a perköltségek megfizetésére köteleztek, mert az írnok elírt valamit a jegyzőkönyvben.

Egyszer pedig bepanaszoltam a bíróságon az elnökök, tanácsosok, miegyebek öszvéreit, és indítványoztam, hogy a tanácsosnék varrjanak a szamarak nyakába előkét, hogy

¹⁴ I. Ferenc uralkodása idején (1515–1547) lett divat az állógallér, mintegy reakcióként az azelőtt divatos, néha a mellbimbót is látni engedő, mélyen dekoltált ruhákra. Később, IX. Károly uralkodása idején (1560–1574) a zárt állógallér már a nők fülig ért.

¹⁵ Utalás Petrus Lombardus (1095?/1100–1160) teológus, püspök négykötetes *LIBER SENTENTIARIUM*-ára, amely a legsikeresebb XII. századi teológiai összefoglaló, és amelyet a teológia oktatásában a XVII. századig kézikönyvként használtak.

¹⁶ Az előző kiadásokban: „a Sorbonne oskoláiban a teológusok orra előtt”.

amikor a Palota belső udvarán¹⁷ zabolnak, ne csurogjon szanaszét a nyáluk, mert az apródok összepiszkolják a gatyájuk térdét, amikor a kövön packockáznak meg kutyapicsúzliznak. Ebben a perben a javamra ítélték, de sok pénzembe került... És ehhez még számítsd hozzá a Palota apródjainak mindennapos traktamentumát, amit szintén én állok.

– Mi végre? – kérdeztem.

– Neked fogalmad sincs, barátom, hogy milyen mulatni – mondta. – Én többet mulatok, mint a király. Ha csatlakozol hozzám, pokoli nagyokat fogunk mulatni.

– Isten ments! – mondtam. – Mert Szent Phelakasztészra mondom, te lajtorján mégy majd a sírba!

– Te meg Szent Mihály lován – mondta –, és melyik a dicsőbb halál: a kötél vagy a koporsó? Hogy te mekkora tökfilkó vagy! Miközben az apródok lakomáznak, én kint vigyázom az öszvéreiket, és az egyiken elvágom a kengyelszíjat a bal oldalon éppen annyira, hogy egy paraszthajszálnyi tartsa. És amikor a dagadt hólyag tanácsos vagy valamelyik másik nekiveselkedik, hogy fölhasználódjon a nyeregbe, hanyatt találja magát, mint a disznó ölet előtt, a többiek meg dőlnek a röhögéstől. De én nevetek csak igazán, mert tudom, hogy amikor hazaérnek, úgy elverik apród uraságot, mint jég a határt. Hát ezért nem sajnálom a pénzt rá, ezért vendégelem meg őket.

Mindent összevetve tehát, ahogy azt fentebb is mondtam, Panurge hatvanháromféleképpen tudott pénzt szerezni, de kétszáztizennégyféleképpen el is tudta költeni, arról nem beszélve, mennyibe került neki, hogy jól tartsa a lepénylesőjét.

Hogyan akart vitára kelni Pantagruellel egy nagy angol tudós, és hogyan győzte le őt Panurge

Tizennyolcadik fejezet

Akkortájt történt, hogy egy Thaumasztosz¹ nevű tudós hírért vette Pantagruel párját ritkító tudásának és dicsőségének, és csak azért átutazott Angolországból, hogy Pantagruelt lássa, megismerje, s megbizonyosodjon felőle, hogy valóban akkora-e a tudása, mint amekkora a híre. Párizsba érvén elment Pantagruel szállására, aki a Saint-Denis-kolostorban² lakott, és éppen Panurge-zsel bölcselkedett a kertben sétálgatva, mint a peripatetikusok. Amikor Thaumasztosz meglátta, milyen hatalmas Pantagruel, földbe gyökerezett a lába, de aztán úrrá lett ijedelmén, és illően köszöntötte:

– Ó, milyen igaz, amit Platón, a filozófusok fejedelme mond, hogy tudniillik ha a tudás és a bölcsesség tapintható és emberi szemmel látható alakot öltene, mindenki rajongva imádná.³ Mert hiszen ha a levegőn keresztül, csupán a nesze eljut az őt szomjúhozó és kedvelő emberek fülébe, akiket egyébiránt filozófusoknak nevezünk, addig nem

¹⁷ A Sainte-Chapelle udvara az Igazságügyi Palota épületegyüttesében.

¹ Görög: „csodálatos”.

² A Saint-André-des-Arts és a Grands-Augustins utca sarkán lévő kolostorban főként bencések szálltak meg. Feltehetőleg ez volt Rabelais párizsi szálláshelye is.

³ A humanisták Platónt tekintik a „filozófusok fejedelmének”. 1540 után több fordítása is megjelenik franciául. Utalás Platón PHAIDROSZ-ára (250d), ahol a látás mint elsőrendű érzékelés szerepel, „[a]z értelmet ugyan nem látjuk vele – rettenetes vágyat is keltene, ha ilyen világos kép jutna róla a szemünkre”. (PHAIDROSZ. PLATÓN ÖSSZES MŰVEI KOMMENTÁROKKAL. Simon Attila ford.)

hagyja őket aludni és kedvükre pihenni, addig úzi-hajtja, ösztökéli őket, amíg oda nem sietnek, és a tulajdon szemükkel nem látják azt a személyt, akit a tudás templomául választott, és akinek a hangján próféciái megszólalnak. Világosan és egyértelműen megmutatkozik ez Séba királynő esetében, aki Keletről, a Perzsa-öböl vidékéről kelt útra, hogy láthassa a bölcs Salamon háza táját, és hallhassa bölcsességeit;⁴

Anakharszisznál, aki Szkítiából egészen Athénig ment, hogy találkozzék Szolónnal;⁵
Püthagorasznál, aki elutazott a memphiszi jóshoz;⁶

Platónnál, aki ellátogatott az egyiptomi mágusokhoz és tarentumi Arkhitaszhoz;⁷

Tüanai Apollóniusznál,⁸ aki a kaukázusi hegyekig ment, túl a szkítákon, a masszagétákon,⁹ az indiaiakon, hajózott a Pisonon,¹⁰ egészen a brahmanokig, hogy lássa Hiarchast, aztán Babilónián, Kaldeán, Medeán, Asszírián, Parthián, Szírián, Fönícián, Arábián, Palesztinán, Alexandrián át egészen Etiópiáig, hogy lássa a gümnoszofistákat.¹¹

Ugyancsak jó példa Livius, akihez Franciaország és Spanyolország legtávolabbi csücskéből vándoroltak a tudást szomjazók, csak hogy láthassák és hallhassák.

Távol álljon tőlem, hogy ezek közé a jószerivel tökéletes emberek közé számoljam és soroljam magam, azt viszont elvárom, hogy ne csak mint tudománykedvelő tudóst tartsanak számon, hanem úgy is, mint aki tudóstársait elismeri.

S mivel híret vettem mérhetetlen tudásodnak, odahagyván szülőföldemet, rokonaimat, otthonomat, hozzád siettem, dacolva a hosszú úttal, a tenger viszontagságaival, az ismeretlennel, csak azért, hogy lássalak, és megbeszéljek veled néhány olyan filozófiai, kabbalisztikai és földjósági kérdést, amelyek felől kétségeim támadtak, s nem hagyják nyugodni az elmém, de ha te meg tudod válaszolni ezeket a kérdéseket, akkor szolgáló leszek, és szolgáló lesz minden leszármazottam,¹² mert ez a legbecsesebb, mit viszonzás-képpen felajánlhatok.

A kérdéseimet írásba foglalom, és holnap tudatom a város összes tudósaival, hogy a színiük előtt, nyilvánosan megvitathassuk őket.

De nem akárhogy akarom ezeket a kérdéseket megvitatni. Nem pró és kontra akarok vitázni, ahogyan az itteni szofisták, vagyis általában az ostoba szofisták; se nem deklamálva,¹³ mint az akadémikusok, se nem számokkal, ahogyan annak idején Püthagorasz

⁴ KIRÁLYOK KÖNYVE, I, 10, 1–13. MÁTÉ, 12, 42.

⁵ Alianosz: VARIA HISTORIA, 5, 7. Anakharszisz szkíta királyi családból származó költő, író (Kr. e. VII–VI. sz.). Egyesek a hét bölcs közé sorolták. Az athéni bölcs Szolónnal való megismerkedése után kezdett filozófiával foglalkozni.

⁶ Az egyiptomi papságról van szó, lentebb a mágus szó szintén tudós emberre utal. A Püthagoraszra, Platónra, Apollóniuszra vonatkozó utalások mind egyazon forrásból, Szent Jeromos egyik leveléből származnak.

⁷ Kr. e. IV. századi mérnök, matematikus, katona és püthagoreus államférfi. A repüléstörténetben gyakran emlegetik repülő fagalambját.

⁸ Kr. u. I. sz. Kappadókiában élt, görög gyógyító, aszkéta, a püthagoraszi tanok terjesztője. Tarsiszban és Indiában tanult.

⁹ Indoíráni nomád nép. A görögök szkítáknak, a perzsák szakáknak nevezték őket.

¹⁰ A négy paradicsomi folyó egyike a Gichonnal, a Tigrissel és az Eufrátesssel. L. még I. könyv 8. feje.

¹¹ Így hívták a görög történetírók az erdőben remetéskedő indiai aszkétákat vagy brahmanokat (a szanszkrit vánaprastha tükörfordítása).

¹² L. SÁMUEL KÖNYVE, I, 17, 9. Amikor Góliát párbajra hívja az izráeli harcosokat, a tét az ellenfél szolgárisorba hajtása.

¹³ A deklamáció retorikai gyakorlat, a kommentátorok nem értik, miért emlegeti Thaumasztosz a filozófiai gyakorlatnak számító vita kapcsán, Rabelais talán az új Akadémia egyik ismert tagjára, Karneádészra gondolt, aki Aulus-Gellius szerint kiválóan tudott deklamálni. L. ATTIKAI ÉJSZAKÁK, 7, 14.

tette,¹⁴ vagy ahogyan Pico della Mirandola akart vitázni Rómában,¹⁵ én némán, kizárólag jelekkel akarok vitázni, mert olyan súlyos kérdésekről van itt szó, hogy a mondandóm emberi szavakkal kifejezhetetlen.

Ezért kérem Magnificentiádat, hogy kegyeskedjen holnap reggel hét órára, a Navarrai Kollégium dísztermébe fáradni!¹⁶

Amikor befejezte a mondandóját, Pantagruel illedelmesen így felelt:

– Uram! Soha meg nem tagadnám senkitől, hogy Isten adta tehetségemet megosszam vele, mégpedig a legjobb tudásom szerint, hiszen minden jó az Istentől származik, és Istennek nincs kedvesebb, mint hogy a nemes tudás mennyei mannájára érdemes és azt befogadni képes emberek e jót megosszák egymás közt, és amennyire látom, te ezek közül az emberek közül is az első vagy, ezért tudd meg, hogy bármikor kész vagyok hívásodnak szerény képességeim szerint eleget tenni, jóllehet nekem volna mit tanulnom tőled, és nem neked éntőlem, de, miként azt javasoltad, közösen megvitátjuk a kétségeidet, és találunk rájuk megoldást, még akkor is, ha a feneketlen kút fenekén kell keresnünk, ahol Héroklitosz¹⁷ szerint az igazság rejtezik.

Csak dicsérni tudom a módszert, amelyet a vitához ajánlottál, vagyis hogy némán jelbeszéljünk, mert ha úgy teszünk, te és én hallani fogjuk egymást, és nem zavar majd bennünket az érvelésben, hogy a sok oktondi szofista közbetapsikol a vita legszárnyalóbb pillanataiban.

Holnap pedig föltétlenül ott leszek a mondott helyen és időben, de szépen kérlek, ne pörlekedjünk vagy torzsalkodjunk, és ne a tapsot meg az elismerést keressük, hanem egyedül az igazságot.

Mire Thaumasztosz azt válaszolta:

– Isten tartson meg kegyelmében, amiért felséges excellenciád méltóztatik lealacsonyodni egy magamfajta nyomorulthoz. Isten áldja, holnap találkozunk!

– Isten áldjon! – mondta Pantagruel.

Uraim, akik ezt az írást olvassátok, ne higgyétek, hogy bárkinek is valaha fennköltebb és magasztosabb gondolatok forogtak a fejében, mint azon az éjjelen Thaumasztosznak és Pantagruelnek; Thaumasztosz azt mondta a szállásán, a Cluny kolostorban¹⁸ a kapusnak, hogy soha életében nem szomjazott úgy, mint aznap éjjel:

– Úgy érzem – mondta –, mintha Pantagruel szorongatná a torkomat. Könyörgök, hozasson inni, és hozzanak friss vizet is, amivel öblögetni tudunk.

Pantagruel is erőt fölizgatta magát, és egész éjjel összevissza elmélkedett, felemlgetve:

Beda *De numeris et signis*ét,
Plótinosz *De inenarrabilibus*át,
Proklosz *De Magiá*ját,

¹⁴ Püthagorasz szerint a valóságot számviszonyokkal jellemezhető rend, harmónia hatja át: a számok a valóság építőkövei. L. még III. könyv 20. fej.

¹⁵ Humanista, híres vitázó, aki 1486-ban Rómába hívta korának itáliai tudósait, hogy megvitassa velük kilencszáz vitatételét, persze nem számok segítségével.

¹⁶ L. 16. fej. 3. lj. A kollégium dísztermét szombatoként a licenciátusra készülő diákok nyilvános vitáira tartották fenn.

¹⁷ Démokritosz. Ugyanezt a tévedést l. még III. könyv 36. fej.

¹⁸ A clunyi apátok kiadták párizsi rezidenciájukat. Az egykori bencés kolostor a mai, sokat látogatott Cluny Múzeum.

Artemidorusz *Per onirocriticon*ját,
 Anaxagorasz *Peri semion*ját,
 Ynarius *Peri aphanon*ját,
 Philisztion könyveit,
 Hipponax *Peri anekphoneton*ját¹⁹

és egy csomó más könyvet, mígnem Panurge azt mondta neki:

– Uram, ne gondoljon velük, inkább feküdjön le aludni, mert látom, hogy úgy föl-
 zaklatta magát a nagy fejtörésben, hogy a végén még belázasodik. Először igyon hu-
 szonötöt vagy harmincat, aztán vonuljon el, és jól aludja ki magát, mert reggel majd én
 vitázom az anglius ficsúrral, megválaszolom kérdéseit, s ha *ad metan non loqui*²⁰ sarokba
 nem szorítom, leszedheti rólam a keresztvizet.

– No de Panurge, barátom – mondta Pantagruel –, hogy akarod te fölvenni vele a
 versenyt: az az ember bámulatosan nagy tudású.

– Annyi baj legyen – válaszolta Panurge. – Kérem, uram, egy szót se többet, bízza rám
 a dolgot! Közönséges halandó tudhat-e többet az ördögnél?

– Nem hinném – mondta Pantagruel –, legalábbis különös isteni kegy híján nem.²¹

– Különben sokszor vitáztam már velük – mondta Panurge –, és mindig jól lejárattam
 őket, és felmostam velük a padlót. Nyugodt lehet, hogy holnap a dicső angol ecetet fog
 fosni ország-világ előtt.

Azzal Panurge elment borozni az apródokkal, és egész éjjel ittak, és elpitykézték meg-
 -kakasozták az utolsó gatyamadzagjukat is.²² És amikor eljött az idő, a vita helyszínére
 kísérte gazdáját, Pantagruelt, s ha hiszik, ha nem, ott tolongott Párizs apraja-nagyja, gon-
 dolván: „Na, most rájár a rúd erre az ördöngös Pantagruelre, hiába győzte le az összes
 okoskodó zöldfülű szofistát, az angolban emberére talál, mert az maga a vauvert-i ördög.²³
 Meglátjuk, ki győz.”

Thaumasztosz már várta őket, és amikor Pantagruel és Panurge belépett a terembe,
 a kisdíákok, a magiszterjelöltek és a rektorválasztó delegátus mind elkezdtek tapsolni
 balga szokásukhoz híven. Pantagruel elbődült, de mintha nagyágyú szólt volna:

– Csönd legyen, a szentségit, csöndet! Ha sokat zsinatoltok itt nekem, csürhe banda,
 isten bizony levágom a fejeteket!

Erre aztán összecsinálták magukat, és lapultak, mint nyúl a fűben, köhinteni sem
 mertek, ha egy véka pihét nyelnek, akkor se mertek volna, és Pantagruel egyetlen sza-

¹⁹ A címek jelentése rendre: SZÁMOKRÓL ÉS JELEKRŐL, AZ ELMONDHATATLANRÓL, A MÁGIÁRÓL, AZ ÁLMOK JELENTÉSÉRŐL, A JELEKRŐL, AZ ELMONDHATATLAN DOLGOKRÓL, AZ ELHALLGATANDÓRÓL. Beda Venerabilis valóban írt értekezést a jel-
 beszédéről, DE LOQUELA PER GESTUM DIGITORUM címmel. Plótinosz III. századi metafizikus Alexandriában: a re-
 neszánsz újplatonisták sokat olvasták. A Rabelais által idézett művét Marsilio Ficino neves itáliai humanis-
 ta fordította le 1492-ben, csakúgy, mint az V. században élt, újplatonikus Proklosz tanulmányát, a DE SAC-
 RIFICIO ET MAGIÁ-T. (Proklosz nevét l. még I. könyv 10. fe.) Artemidorusz (Kr. u. II. sz.) írása létezik (ONEI-
 ROKRITIKA – ÁLLOMFEJTÉS), Anaxagorasz (Kr. e. V. sz.) viszont nem írt a jelekről. Ynarius (Dynarius?) néven
 szerzőt nem ismerünk. Philisztion színész, költő és mimuszjátékok szerzője a Kr. u. I. században, művei elvesz-
 tek. Hipponax Kr. e. VI. századi szatirikus költő, nem írt az elhallgatandóról.

²⁰ Amíg ki nem fogy a szóból, torkán nem akad a szó.

²¹ Akár jó, akár rossz szellemekről van szó, hatalmuk a tudásukból fakad. Pantagruel itt arra utal, hogy van-
 nak istenfélő emberek, akiknek a tudása a szellemekével vetekszik.

²² Pöccintős játékok. A pitykézést fapálcával (pitykével), a kakasozást pénzérmeikkel játsszák.

²³ A vauvert-i ördög fogalma ma is létezik egyes francia mondásokban, és messi, eldugott helyet jelent.
 Vauvert-ben tényleg állt egy vár, amely a középkorban zsványtanya volt.

vától olyan szomjúság tört rájuk, hogy mind a nyelvét lógatta, mintha Pantagruel beszó-
ta volna a gigájukat.

Akkor Panurge így szólt az angolhoz:

– Csak polemizálni jöttél az általad kitűzött vitapontokról, uram, vagy azért, hogy
okulj, és megtudd az igazságot?

Mire Thaumasztosz azt felelte:

– Semmi más nem hajt, csak az őszinte vágy, hogy okuljak, és megtudjam a választ a
bennem támadt kétségekre, amelyek egész életemben gyötörnek, és amelyekre sem
könyvekből, sem pedig embertársaimtól nem kaptam megnyugtató választ. Polemizálni
egyéltalán nem áll szándékomban; nem méltó hozzám, meghagyom inkább ezeknek a
semmirekellő szofistáknak,²⁴ akik a vitáik során nem az igazságot keresik, hanem érve-
ket és ellenérveket.

– Tehát – mondta Panurge – ha én, mesteremnek, Pantagruel uraságnak egyszerű
kis tanítványa, mindenben meg tudok felelni a kérdéseidre, nem kell ilyen apróságok-
kal zaklatnod a mestert. Ezért tegyük meg inkább döntnöknek, ítéljen ő a vitánkban, s
ha úgy érzed, hogy válaszaim nem csillapítják tudásszomjodat, ám legyen: válaszoljon
a kérdéseidre maga a mester!

– Jó, legyen! – mondta Thaumasztosz.

– Kezdd!²⁵

Tudnotok kell azonban, hogy Panurge szép, piros, fehér, zöld és kék selyembojtot
biggyesztett hosszú gatyapőce végére, és elrejtett benne egy szép narancsot.²⁶

Hogyan szégyenítette meg Panurge az angolt, aki jelekkel érvelt

Tizenkilencedik fejezet

Amikor tehát mindenki ott volt, és szép csendben figyelt, az angol külön-külön a ma-
gasba emelte, ujjvégeinél összeérintette és négyszer egymáshoz ütögette a két kezét, és
összecsucsorította az ujjait (ezt az alakzatot szokás Chinonban tyúk valagának mondani);
majd széttárta a karját, és úgy összecsapta a tenyerét, hogy csak úgy csattant. Aztán még
egyszer összeillesztette és kétszer összeütötte az ujjait ugyanúgy, ahogy az előbb, négyet
tapsolt, végül összetapasztotta a tenyerét, mintha buzgón imádkozna.

Mire Panurge lendítette a jobbját, és a hüvelykjét beledugta a jobb orrlikába, a másik
négy ujját pedig kinyújtva, szorosan összezárva tartotta az orr vonalával párhuzamosan;
a bal szemét teljesen lecsukta, a jobbal pedig szemöldökét leeresztve sandított; aztán a
balját lendítette a magasba, kifeszítette a hüvelykjét, s a többi ujját kinyújtva erősen
összeszorította, ekképpen a bal kezét egy vonalba hozta a jobbal, noha a kettő közt volt

²⁴ Némelyik előző kiadásban (Juste, 1534, 1537) itt a következő felsorolás áll: „szorbilánsoknak, szorbonacchu-
soknak, szorboniparusoknak, szorbonikolusoknak, szorboniformusoknak, szorboniszektaristáknak, noborsziánsoknak,
boszornizánsoknak, szarbonizánsoknak”.

²⁵ Az eredeti kiadásban Thaumasztosz mondja Panurge-nek, hogy kezdjen.

²⁶ A gatyapőcöt zseb gyanánt is használták, mivel a férfiak akkori ruházatán nem volt más zseb. Guyon sze-
rint (DIVERSES LEÇONS, II. könyv 6. fej.) például nem számított illetlenségnek gatyapőcbe tárolt gyümölcsöt
felkínálni az asztalnál.

másfél könyöknyi távolság. Ebben a pózban először a föld felé hajolt, majd két kezét újra mellmagasságba emelte, mintha egyenesen az angol orrára célzott volna.

– Ha Merkúr... – mondta az angol. Panurge közbevágott:

– Megszólalt, álarcot le!¹

Akkor az angol a következő jelet mutatta: bal kezét szétterpesztett ujjakkal a magasba emelte, majd négy ujját ökölbe szorítva, álló hüvelykjét az orrára tette. Aztán fölkapta nyitott jobbát, és tenyerét nyitva tartva visszaengedte a kezét annyira, hogy a jobb hüvelykjét a bal kéz összezárt kisujjához tudja illeszteni, majd szép lassan elkezdte mozgatni a négy ujját; minekutána kezét váltott, és a jobbal csinálta azt, amit addig a ballal, a ballal meg azt, amit addig a jobbal.

Panurge egy cseppet sem rökönyödött meg, hanem bal kezével legott fölemelte triszmegisztoszi² gatyapőcét, jobb kezével pedig előhúzott belőle egy fehér marhabordaszilánkot meg két egyforma botocskát, melyek közül az egyik fekete ébenfából, a másik skarlátvörös brazil fából volt, szép szabályos közönként elhelyezte őket jobb kezének ujjai közt, s összekocogtatván őket olyan zajt hallatott, mint a bretagne-i leprások a kereplőjükkel, csak annál messzezengőbbet és fülbemászóbbat, miközben csukott szájjal vígan dudorászott, s le nem vette a szemét az angolról.

A teológusok, orvosok, sebészek szerint Panurge ezzel arra utalt, hogy az angol bélpoklos.

A tanácsosok, jogtudósok és kánonjogszakértők viszont úgy vélelmezték: Panurge arra akar kilyukadni, hogy a bélpoklosság üdvözült állapot, ahogy azt hajdanán az Úr is kinyilatkoztatta.³

Az angol azonban nem ijedt meg, mindkét kezét a magasba emelte, három középső ujját behajlította, aztán a hüvelykujját átdugta a mutató- és a középső ujj közt mindkét kezén, a kisujját pedig kifeszítette, és odatartotta Panurge-nek, végül összeérintette a két kezét úgy, hogy a jobb hüvelykjét a bal hüvelykjéhez, a bal kisujját meg a jobb kisujjához illesztette.

Mire föl Panurge szó nélkül fölemelte a kezét, és a következőt mutatta: bal mutatóujjának végét a hüvelykje végéhez tette, mintegy hurkot formálva, a jobb kezén pedig ökölbe szorította minden ujját, a mutatóujját kivéve, amit ki-be húzogatótt a bal kéz nevezett két ujjá közt. Aztán a jobb mutató- és középső ujját szétfeszítette, amennyire csak bírta, és Thaumasztosz felé bökött. Majd a bal hüvelykjét a bal szemzugához tette, legyezőszerűen széttárta az ujjait, mint a madárszárny vagy a halcsont, és finoman ide-oda mozgatta a kezét; ugyanezt megcsinálta a jobb kezével is a jobb szemzugánál.

Thaumasztosz elsápadt, és reszketni kezdett, de a következő jellel válaszolt: jobb középső ujját a hüvelykujj alatti izompárnához érintette, aztán a jobb mutatóujjával ugyanolyan hurkot csinált, mint Panurge a bal kezén, csak ő nem fölülre tette a hurkot, hanem le, a hüvelykje tövébe.

Mire Panurge összeüti a tenyerét, és belefúj a markába. A jobb mutatóujját ismét a bal kéz hurkába teszi, és szaporán ki-be húzogatja. Aztán állával Thaumasztosz felé bök, és nagy szemeket mereszt rá.

¹ Utalás a maszkabálokra, ahol tilos volt megszólalni, nehogy a jelmezest felismerjék a hangjáról.

² A *triszmegisztosz*, „háromszor nagy” az ezoterikus irodalom egyik legvitatottabb, valószínűleg mitikus alakjának, az egyiptomi Hermész Triszmegisztosznak a jelzője. A kb. ötezer éves, ún. CORPUS HERMETICUM nagy hatással volt a korai egyházra, az alkímistákra és a középkori misztikusokra.

³ LUKÁCS, 16, 19.

Az emberek, akik addig egy kukkot sem értettek a jelekből, rögtön tudták, hogy Panurge most szavak nélkül azt kérdezi Thaumasztosztól: „Hát ezzel meg mit akar mondani?” És Thaumasztoszról szakadni kezdett a verejték, és valóságos révületbe esett. Aztán összeszedte magát, félkörívbe feszítve összeérintette az ujjait, és olyan magasra, amilyen magasra csak bírta, föltartotta a két kezét.

Mire Panurge az állkapcsa alá nyomta jobb hüvelykjét, a jobb gyűrűsujját a bal kéz hurkába akasztotta, s ebben a pozitúrában az alsó fogsorát dallamosan hozzákocogtatta a felsőhöz.

Thaumasztosz erőlködve föltápáskodott, de ahogy állt föl, emberesen elfingotta magát – jött is utána a sógor –, ezenközben sugárban ecetet pisált, és büzlött, mint aki bakot nyúzott. A jelenlévők befogták az orrukat, mivel Thaumasztosz összefosta magát izgalmában. Aztán az ujjvégeit összeérintve fölemelte a jobb kezét, miközben balját a mellére fektette.

Minekutána Panurge kihúzta bojtos gatyapőcét, kihúzta jó másfél könyöknyire, s míg a baljával alátámasztotta, a jobbjaival kivette belőle a narancsot, melyet hétszer földobott, és nyolcadszorra a jobb markába rejtett, és némán a magasba tartott; közben elkezdte rázogatni szép gatyapőcét Thaumasztosz irányába.

Erre Thaumasztosznak dagadozni kezdett az arca, mint a dudásoknak, és úgy szuszogott, mintha disznóhólyagot fűjt volna.

Erre Panurge bal kezének egyik ujját beledugta a segge likába, a szájával meg úgy szürcsölte a levegőt, ahogyan az osztrigát szokás kiszívni a héjából, vagy ahogyan a levest hörpölik, aztán eltátotta a száját, és a jobb tenyerével tizenhatszor ráütött; olyan öblös és mély hangot adott ki magából, mintha a hang a rekeszizmából törne elő a légcsővön keresztül.

Thaumasztosz zihált, mint a hízott liba.

Akkor Panurge jobb mutatóujját a szájába vette, s miközben szívta befelé a szájával, elkezdte kihúzni, így amikor az ujsa kijött, akkorát pukkant, mint amikor a gyerkőcök répadarabokat lődöznek bodzapuskából; ezt megcsinálta kilencszer.

Thaumasztosz így kiáltott:

– Látják, uraim? A nagy titok! Panurge könyékig ledugta.

Azzal előhúzta a törét, s hegyét a földnek szegezve megállt.

Mire Panurge kapta hosszú gatyapőcét, és teljes erővel a combjának ütögette, aztán összekulcsolt kézzel megfogta a fejét, kiöltötte a nyelvét, amennyire csak tudta, és forgatta a szemét, mint a döglődő kecske.

– Á, értem, csak azt nem tudom, mit – mondta Thaumasztosz, és behajlított tenyerével a tőre hegyét nyomva, a mellének feszítette a markolatot.

Panurge balra döntötte a fejét, és hüvelykjét az ég felé fordítva, középső ujját beledugta a jobb fülébe. Aztán összefonta a mellén a karját, ötöt köhintett, s ötödszörre a jobb lábával dobbantott. Minekutána fölemelte bal karját, s kezét ökölbe szorítva a hüvelykujját nekinyomta a homlokának, miközben jobbjaival hatszor a mellére csapott.

Ámde Thaumasztosz, mintegy elégedetlenségét kifejezendő, bal hüvelykjét az orra hegyéhez szorította; a többi ujsa be volt hajlítva.

Mire Panurge a két középső ujját a szája két sarkához nyomta, és széthúzta a száját, ahogy csak bírta, elővillantva mind a harminckét fogát, miközben két hüvelykjével lefelé görbítette a szeme sarkát; a közönség szerint igen csúnyán fintorgott.

Thaumasztosz méltatja Panurge erényeit és tudását

Huszdik fejezet

Thaumasztosz fölállt, és sapkáját levéve udvariasan köszönetet mondott Panurge-nek, majd a közönséghez fordulva fennhangon így szólt:

– Uraim, most már bátran idézhetem az evangéliumot: *Et ecce plus quam Salomon hic.*¹ Páratlan kincset tudhatunk köreinkben: Pantagruel uraságot, kinek híre hozott ide engem Anglia isten háta mögötti vidékéről, hogy megvitassam vele mindazokat a megfejthetetlen kérdéseket, amelyeken töprenkedtem, legyen szó mágiáról, alkímiáról, kabbalisztikáról, földjóságról, asztrológiáról vagy filozófiáról. De most haragszom a hírnévre, mert úgy látom, fukarul bánik Pantagruellel, hiszen ezredrészét sem tükrözi a valóságnak.

Látták, hogy a tanítványa egy szál magában hogy megfelelt a kérdéseimre, sőt még többre is, mint amennyit kérdeztem; ezenfelül rávilágított egy sor új, leírhatatlanul fontos vitapontra, s egyben meg is oldotta ezeket. Biztosíthatom magukat, hogy a tudásnak igaz kútját és enciklopédikus mélységét tárta föl előttem, méghozzá olyan módszerrel, amelyhez nem gondoltam volna, hogy ember fia konyíthat: a jelekről beszélek, tehát amikor szó és hang nélkül vitáztunk. Éppen ezért írásba fogom foglalni minden állításunkat és végkövetkeztetésünket, nehogy valaki azt higgye, zagyvaság volt az egész, az írást pedig meg fogom jelentetni nyomtatásban, hogy hozzám hasonlóan mindenki okulhasson belőle: ebből is láthatják, mi mindent mondhatott volna a mester, ha már a tanítványa is ilyen nagy tudományú, hiszen *Non est discipulus super magistrum.*²

Mindenesetre dicséretessék az Uristen, és hálásan köszönöm, hogy jelenlétükkel megtisztelték ezt az eseményt; Isten fizesse meg, most és mindörökké!

Pantagruel is köszönetet mondott a jelenlévőknek, aztán ebédelni vitte Thaumasztoszt, és képzelhetitek, hogy addig ittak³ hasukon kigombolt kabáttal – mert akkoriban a ruha elejére varrták a gombot, nem a nyakrészre, mint most –, míg az egyik azt nem mondta a másikának: „Kihez van szerencsém?”

Szent Szűzanyám, ittak, mint a gödény, sorra ürültek a palackok, de ők egyre csak nyakalták a bort:

- Húzd meg!
- Igyál!
- Bort ide, szolgál!
- Öntsd, az anyád, öntsd, ne sajnáld!⁴

Mіндеgyik megivott vagy huszonöt-harminc akónyit, és tudják, miért? *Sicut terra sine aqua,*⁵ mert meleg volt, s a melegtől még jobban szomjaztak.

Ami pedig Thaumasztosz vitatéziseit és a vita során használt jelek értelmét illeti, szívesen elmagyaráznám úgy, ahogy ők maguk beszámoltak róla, de úgy hírlík, Thaumasztosz írt belőle egy nagy könyvet, amelyet Londonban adtak ki, s amelyben mindent elmond töviről hegyire. Ezért erre most nem térek ki.

¹ „...és ímé, nagyobb van itt Salomonnál”. (MÁTÉ, 12, 42.)

² „Nem feljebb való a tanítványa az ő mesterénél” (LUKÁCS, 6, 40); „Nem fölebbvaló a tanítványa a tanítónál” (MÁTÉ, 10, 24).

³ A korábbi kiadások hozzátesszik: „mint minden jó lélek halottak napján”.

⁴ L. még I. könyv 5. fejt.

⁵ „Lelkem, mint szomjú föld, úgy eped utánad.” (ZSOLTÁROK KÖNYVE, 143, 6.)

Hogyan lett Panurge szerelmes egy párizsi úrihölgybe

Huszzonegyedik fejezet

A vita után, amelyben legyőzte az angolt, Panurge-nek híre ment Párizs városában, s attól kezdve gatyapőce javára fordította sikerét, és antik módra¹ telehímezte a külső felét. Úton-útfélen dicsérték, dal is született róla, melyet a kisdíákok énekeltek a tanodába menet, és szívesen látott vendég lett úrihölgyek és úrilányok társaságában, minek következtében fejébe szállt a dicsőség, és elhatározta, hogy maga alá gyűri a város egyik előkelő dámáját.

És úgy is tett: sutba vágva a vég nélküli tirádákat és vallomásokat, melyekkel a méla szűzszerelmesek szokták kezdeni, e húshagyó szerelmesek, kik kedvesüket szép szónál többel nem illetik,² Panurge egy szép napon így szólt a hölgyhöz:

– Asszonyom, a hazának üdvös, magának élvezetes, a vérvonalának hasznos, nekem pedig égetően szükséges lenne, hogy magomat szaporítsa; ezt bízvást elhiheti, mert tapasztalni fogja, hogy igaz.

Mire a hölgy több mint száz mérföldnyire lökte magától, mondván:

– Nyomorult bolond, honnan veszi a bátorságot, hogy ilyeneket mondjon? Mit képzelsz, kivel beszél? A szemem elé ne kerüljön többé, mert isten bizony, levágtatom kezét-lábát.

– Nem bánnam, ha levágnák kezem-lábam, ha csak egyszer is maga meg én összelegednénk, és jól elmuzsikálgatnánk egymás közt, mert a vonóm úgy megszólaltatná a kegyed instrumentumát, hogy az már nem is hegedülés lenne, hanem orgonazengés. Sudár Sudri mester – bökött a gatyapőcére – érti ám a dürgést, s úgy a dolgok mélyére hatol, úgy feltár minden tényálladékot és környülállást, hogy abban hiba nem lesz.

– Kotródjék innen, nyomorult pára, nem hallja? Ha még egy szót szól, segítségért kiáltok, és itt helyben agyonveretem – válaszolta a hölgy.

– Na, na – mondta Panurge –, ilyen komisztságot nem néznék ki magából, de ha képes volna rá, akkor igencsak megtévesztett a külseje, mert ha a magáéhoz hasonló szépséghez és eleganciához egy csöpp epe vagy rosszindulat is társul, úgy a földnek rég az égben volna a helye, a magasságos égnek meg a földre kellett volna rogynia, és fölborult volna a természet rendje. Sajnos igaz a mondás, hogy szép asszony szájába nem való zabola, de ezt csak a közönséges szépségekről szokás mondani. A magáé olyan páratlanul tündöklő és földöntúli, hogy úgy vélem, a természet a maga példáján akarja az emberiség tudomására hozni, mire képes, ha beveti minden erejét és tudását. Maga csupa édes méz, cukor, mennyei manna.

Paris magának adta volna az aranyalmát, nem Aphroditének, Hérának vagy Athénának, mert Héra soha nem volt olyan fenséges, Athéné olyan okos, Aphrodité olyan szépséges, mint kegyed.

Ó, istenek és istennők az égben, milyen boldog lesz a férfi, akit abban a kegyben részesítenek, hogy e nőt ölelheti, csókolhatja, és összereszelheti vele a szalonnáját. Hitemre, én leszek az, tudom jól, már tiszta szívből szeret, a tündérek kegyeltje vagyok. Ne vesztegessük tovább az időt, nosza, rajta, bumbukupakufircoljunk!

Magához akarta vonni, de a nő az ablakba állt, mintha segítségért akarna kiáltani a szomszédokhoz.

¹ A korábbi kiadásban „*germán módra*” szerepel.

² L. még 17. fej. ama passzusát, amelyben Panurge a párizsi kisasszonyok állógalléjáról panaszkodik.

Mire Panurge menekülőre fogta, de futtában visszaszólt:

– Itt várjon, asszonyom, majd én hívok segítséget, ne fáradjon!

Azzal odébbállt, nem törődött vele, hogy kikoszarzták, nem kesergett miatta.

Másnap, amikor a nő misére ment, Panurge már a templomban várta. A bejáratnál földig hajolva szenteltvizet adott neki, aztán mellé térddepelt, mintha régi ismerősök volnának, és azt mondta:

– Tudja meg, asszonyom, hogy annyira szerelmes vagyok magába, hogy se szarni, se hugyozni nem tudok, tisztesség ne essék szólván. Mi lesz, ha valami bajom esik?

– Mit bánom én, mi lesz – mondta a nő. – Hagyjon imádkozni!

– Ismeri Villa Napinna d'Agadafassót?

– Nem ismerem.

– Pedig tudnia kell, hogy ha *villan a pina, dagad a fasz, ó!* Könyörögjön Istenhez, hogy adja meg nekem, amit az ön nemes szíve kíván, én pedig azért könyörgök, hogy adja nekem a rózsafüzérét.

– Tessék, vigye – mondta a nő. – Csak hagyjon nekem békét!

De ahogy kimondta, már húzta volna is vissza az olvasót, amely citromfa gyöngyökből és jókora arany szemekből állt, Panurge azonban előkapta az egyik zsebkését, ügyesen lenyisszantotta a füzért, s már vitte is a csórszereshez.

– Kéri cserébe a penicilusomat? – kérdezte Panurge.

– Dehogyan kérem!

– Pedig, jut eszembe, áll rendelkezésére szőröstül-bőröstül, zacskóstul-kupástul.

Ette a méreg a hölgyet a rózsafüzér miatt, mivel fontos templomi ékessége volt, és azt gondolta magában: „Ez a szószátyár nem idevalósi, keresztet vehetek az olvasómra. Mit szól majd a férjem? Dühös lesz rám, de majd azt mondom neki, hogy a templomban ellopta egy lator, és el is fogja hinni, hiszen a szalagja még itt lóg az övemén.”

Ebéd után Panurge meglátogatta a nőt, és az inge ujjában elrejtett egy palotai zsetonokkal³ és más hasonló batkákkal teli nagy bugyrot. Megkérdezte:

– Melyikünk szereti jobban a másikat, maga engem vagy én magát?

– Én nem utálom magát – válaszolta a nő –, mert Isten rendelése szerint szeretem minden felebarátomat.

– Ha már így szóba hozta, ugye, szerelmes belém? – kérdezte Panurge.

– Megmondtam, hogy ne merjen ilyeneket mondani! Vegye tudomásul végre, hogy velem nem beszélhet ilyen tiszteletlenül! Takarodjon innen, és adja vissza a rózsafüzéremet, nehogy a férjem számon kérje rajtam.

– A rózsafüzérét? Még mit ne! – mondta Panurge. – Eszem ágában sincs visszaadni, asszonyom, de szívesen adok helyette másikat. Mi tetszene jobban kegyednek: arannyal futtatott olvasó nagy gyöngyökkel, szép selyemsujtással⁴ vagy tömör aranyrögöcskékből, vagy ébenfa olvasó, vagy nagy jácintkőves, vagy csiszolt gránátkőves kis türkizszemekkel, vagy szép topázkőves kis zafirszemekkel, vagy szép balaszrubinos huszonnyolc fazettás nagy gyémánszemekkel?... Nem, ez mind semmi! Tudok egy szép rózsafüzért, melynek kis szemei smaragdból, öreg szemei szürke borostyánból vannak, s akkora perzsa gyöngy fogja össze, mint egy narancs. Potom huszonötezer dukát. Megveszem magának ajánlékba, mert van miből.

Azzal megcsörgette a pénzesbugyrát, mintha aranytallérokka volna tele:

³ Az Igazságügyi Palotában használatos pótérmék.

⁴ Hölgyek övön hordott selyemzsinór fonata, amely időnként tartalmazott valamilyen finom utalást viselőjének titkos hódolója.

– Szeretne ibolyakék bársonyt vagy skarlátvöröset, karmazsin szatént vagy inkább brokátot? Vagy láncot szeretne, ékszer, pántlikát, gyűrűt? Csak bölintson, s mind a magáé. Ötvenezer dukát nekem meg sem kottyan.

Ékesszólásával megkísértette ugyan a hölgyet, de az ellenállt:

– Köszönöm, nem. Nem akarok magától semmit.

– Az ördögbe, én viszont akarok, ráadásul magának semmibe nem kerül teljesíteni a kérésemet, és semmit nem veszít velem. Nézzen ide – mutatott hosszú gatyapócéra –, Sudár Sudri bebocsátásért esedezik.

Át akarta ölelni, de a nő kiabálni kezdett, igaz, nem nagyon hangosan.

– Szóval egy kicsit sem enged? – mérte végig ravaszul Panurge. – Úgy kell magának! Nem is érdemel ennyi szépet és jót, de kutya legyek, ha meg nem hágatom egy falkányi ebbel!

Azzal elszelelt, mert persze félt, hogy elagyabugyalják.

Hogyan űzött tréfát Panurge a párizsi hölgygel, aki nem volt hajlandó kedvére tenni

Huszonkettedik fejezet

Hanem hát éppen másnapra esett úrnapja, amikor az asszonyszemélyek fenemód kicsípi magukat, és a mondott hölgy gyönyörű karmazsinvörös ruhában és drága fehér bársonyköntösben pompázott.

Az ünnep előestéjén Panurge addig kajtatott a városban, amíg nem talált egy tüzelő szukát, derékszíját a kutya nyakába akasztotta, elvitte a szállására, és aznap rendesen megetette, még éjjel is. Másnap reggel megölte, és kivette belőle azt, amiről csak a görög mágusok tudják, hogy mi, fölaprította, amilyen finomra csak tudta, elrejtette a köpenyében, és elment oda, ahol a hölgynek csatlakoznia kellett az úrnapján szokásos ünnepi körmenethez. Amikor az asszony megjelent, Panurge udvariasan üdvözölte, meghintette szenteltvízzel, majd amint az asszony befejezte az imádkozást, odatelepedett mellé a padban, és átnyújtotta neki a következő rondót:

*Egyszer elég, szépséges hölgyem, önnek
Ügyem előhoznom, hiszen nem győzhető meg,
Kidobát s visszaút reménytelen.
Mivelhogy önt nem bántottam sosem
Szóval, tettel, hírral, gúnnnyal, mely ölhet,
Ha esdeklésemet nem szenvedheti többet,
Fáraszthatná magát, nemcsak a kerítőket,
Ennyivel: „Hívem, kütessékelem,
Ennyi elég.”*

*Abból még kára nem lesz hihetőleg,
Ha megvallom, szívem lángnak adta s üszöknek
A szépség, mely önből süt ékesen;
Cserébe csupán annyi kell nekem,
Bukjon fel, és vegyen az erényére övnek,
Ennyi elég.*

Miközben a nő szétnyitotta a papírt, hogy lássa, mi van rajta, Panurge gyorsan megszórt a ruháját a varázsszerrel, főként az ingujjat és a szoknyát, aztán azt mondta:

– Szegény szerelmesek élete nem mindig könnyű, asszonyom. Csak abban bízom, hogy a sok álmatlan éjszaka, gyötrelem, vesződéls, melyet a maga iránt táplált szerelem okozott, mind-mind purgatóriumi szenvedéseimet fogják rövidíteni. Kérem, imádkozzék Istenhez, hogy türelemmel viseljem kínjaimat.

Alig fejezte be, a templomban kószáló összes kankutya odagyúlt a nő köré a varázsszer szagára, melyet a ruhájára szórt. A bagzó ebek – kicsik, nagyok, kövérek, girhesek – megszaglászták, és úgy összevissza pisálták a nőt, hogy akkora gyalázatot nem látott a világ.

Panurge odább zavarta őket egy kicsit, elbúcsúzott a nőtől, aztán behúzódtott az egyik kápolnába, hogy jobban élvezhesse a mókát, mivel a kutya ebek már mindenét összevizelték a nőnek: egy nagy agár lehugyozta a fejét, de volt, amelyik a ruhája ujjára vagy a farára hugyozott, a kisebbek pedig a koturnusára, és a körülötte lévő asszonyok csak nagy ügyel-bajjal tudták védelmezni.

Panurge meg nevetett, és azt mondta az egyik városi előkelőségnek:

– Na, ez a nő vagy tüzel, vagy épp nemrég hágatta meg magát egy nagy agárral.

És látva, hogy minden kan ott forgolódik morogva a nő körül, ahogyan a tüzelő szúkák körül szoktak, indult Pantagruelhez.

Útközben, ha kutyát látott, farba billentette, és azt mondta neki:

– Hát te nem vagy hivatalos a kutyánászra a cimboráiddal? Lódulj, az apád kutya istenit, lódulj, szedd a lábad!

És a szállásukra érven imigyen szólt Pantagruelhez:

– Gazdám! Jöjjön gyorsan, ezt látnia kell: a környék összes kutyái ott tolonganak a város legszebb hölgye körül, és mind meg akarják kuttyintani.

Pantagruel örömet beleegyezett, odament, és nagyon szépnek, érdekesnek találta a színjátékot.

A legjobb mégis a körmenet volt, amelyben több mint hatszázezer-tizennégy kutyát láttak felvonulni a nő körül, és ezerféleképpen sanyargatták a szerencsétlent, s amerre elhaladt, mindig újabb és újabb kutyák eredtek a nyomába, és pisálták össze a földet, amelyet a ruhája érintett.

A látványtól mindenkinek földbe gyökerezett a lába, s azt nézte, mit csinálnak az ebek, és hogyan ugrálnak föl a nő nyakába: tönkretették szép öltözékét, a hölgy pedig mi mást tehetett, hazamenekült; a kutyák mentek volna utána, de elbújt, a komornái meg nevettek. Végre becsukódott mögötte az ajtó, de fél mérföldes körzetből minden kutya odafutott, és olyan bőségesen lepisálták az ajtaját, hogy a húgyuk akkora patakká duzzadt, melyben kacsák is elúszkálhattak volna. Ez a patak folyik most Szent Viktornál,¹ annak vizében festi Gobelin a skarlátszínű kelméit, mert a kutyahúgy különösen jótékony hatású, mint azt hajdanán Oribus professzor² fennen hirdette. Istennek segedelmével a patak még egy malmot is elhajtott volna, igaz, akkorát nem, mint a Bazacle-malom³ Toulouse-ban.

¹ A Bièvre nevű folyóról van szó.

² Valószínűleg Mathieu Ory inkvizítor. Az 1537-es kiadásban De Quercu professzor szerepel, aki a Sorbonne tanáraként sokat támadta a humanistákat.

³ Régi gátas malom a Garonne vizén. L. még V. könyv 30. fej.